

AVRUPA BİRLİĞİ VE EKONOMİK PARASAL BİRLİKTEN AYRILMANIN LİZBON ANTLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

*Ferhat ÇAMLICA***

Özet

Son dönemde Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik ve Parasal Birlik'ten (EPB) ayrılma, tek taraflı çekilme ve ihraç edilme gibi konular AB resmi çevrelerinde ve kamuoyunda daha ciddi bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile tek taraflı çekilmenin AB Müktesebatının bir parçası haline gelmiş olması ve 2007-09 küresel mali krizi sonrasında EPB'de bir borç krizinin yaşanması bu konulara ilginin artmasında etkili olmuştur.

Lizbon Antlaşması sonrasında AB Antlaşmasınının 50. maddesinde düzenlenen tek taraflı çekilme hakkı çerçevesinde AB'den ve EPB'den kopmaların yaşanması durumunda ilginç birtakım senaryoların ortaya çıkması mümkün görünmektedir. Birinci senaryoya göre, AB'den çekilmeye karar veren bir üye devlet Konsey ile anlaşma yoluna giderek (en azından bir süreliğine) EPB'de kalmak istediğini talep edebilir ve böylece, en azından teoride AB'den ayrılması, ancak Avro kullanmaya devam etmesi mümkün görünmektedir. İkinci bir senaryo da taraf devletlerle yapılan bir anlaşma çerçevesinde üye devletin EPB'den çıkması, ancak AB üyesi olarak kalmayı sürdürmesinin mevcut hukuksal düzenlemeler altında mümkün olmasıdır. Lizbon Antlaşması ile getirilen tek taraflı çekilme hakkı AB yetkililerinin konuya ilişkin görüşlerine bir parça açıklık getirmiştir; ancak, özellikle EPB açısından veya bir başka deyişle Yunanistan'ın mevcut durumda EPB'den çekilmesi hakkında halen yeterli bir netlik kazandıramamıştır.

* Doktora öğrencisi, Ankara Üniversitesi, AB ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasında Uzman, Ankara

* Çalışmada dile getirilen görüşler yazara ait olup, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nı bağlayıcı nitelik taşımaz.

Bu çalışmada yapılan hukuksal analiz sonucunda, AB Antlaşmasının 50. maddesine göre bir üye devlet bir yandan AB'den ayrılırken, EPB'de kalmayı ve avro kullanmayı sürdürmeyi müzakere edebilmekte; diğer yandan da, EPB'den ve avro kullanmaktan vazgeçip, AB'de kalmayı anlaşma yoluna giderek tercih edebilmektedir. Ancak, Lizbon Antlaşması ile hukuksal yönden mümkün olan bu senaryoların siyasi yönden müzakere edilebilir gerçekçi senaryolar olmadığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: EPB, Lizbon Antlaşması, Avro, Çekilme, İhraç, Uluslararası Hukuk.

Abstract

There has been two major developments today showing that withdrawal and expulsion from the European Union (EU) and Economic and Monetary Union (EMU) is being more seriously elaborated on in EU official circles. First one of these developments is the withdrawal right from the EU which has become a part of the Acquis Communautaire with the new Lisbon Treaty; the second development is EMU facing a serious economic crisis due to a possible Greek default on its sovereign debt after being hit by the 2008 global financial crisis.

According to the withdrawal right outlined in article 50 of the Consolidated version of the Lisbon Treaty it is possible that potential bizzare and different scenarios are possible. The first scenario implies that a member state decided to withdraw from the EU, might opt for an agreement where it prefers to stay (at least for a while) in the EMU. Hereby it seems feasible that a withdrawing state from the EU can theoretically continue to use euro. The second scenario implies that according to a agreement in line with the Treaty, a member state can withdraw from EMU and continue to be a part of the EU under current legal regulations. Within this context, Lisbon Treaty has clarified inadequately the opinion of the EU officials on a member state withdrawing from the EU and has remained obscure on withdrawal from the EMU.

According to the legal analysis carried out in this paper, article 50 of the Consolidated version of the Lisbon Treaty suggests that a member state is able to prefer to stay in the EMU, while it withdraws from the EU and also it suggests that it is possible to opt for a withdrawal from the EMU and continue to be a member of the EU. One of the conclusions of the paper is that a more clear strategy for withdrawal and expulsion might be beneficial for the EU integration process if used conveniently. In the end, even if the Lisbon Treaty makes such scenarios legally feasible, at least for now, it is considered that this kind of agreements are not realistic and negotiable in terms of EU politics.

Key Words: EMU, Lisbon Treaty, Euro, Withdrawal, Expulsion, International Law

Giriş

2005 yılının Haziran ayında İtalya Refah Bakanı Roberto Maroni “Avronun gitmesi gerektiği” yönünde bir açıklamada bulunmuş ve ülkesinin İtalyan liretine

dönmesi gerektiğini söylemiştir¹. Aynı dönemde Alman Maliye Bakanı ve Bundesbank Başkanı, katılmış oldukları bir toplantıda üye devletlerin EPB'den çekilmesi hususunda bir tartışmanın yapıldığını kabul etmişlerdir. Hatta konuya ilişkin bir raporun hazırlanarak Alman Parlamentosuna sunulduğu gazetelerde yayımlanmış, ancak *Bundestag* böyle bir raporun varlığını yalanlamıştır². Yine aynı dönemde AB Anayasa taslağına ilişkin Hollanda ve Fransa'da gerçekleştirilen referandumların olumsuz sonuçlanması ve İstikrar ve Büyüme Pakti'nin (İBP) getirdiği kurallar konusunda üye ülkelerin yaptığı açık ihlaller AB bütünleşme sürecine gölge düşürmüştü, özellikle EPB'den ayrılma konusunu yeniden gündeme taşımıştır. Bütün bu tartışmalar, Lizbon Antlaşmasına³ kadar üye bir devletin AB veya EPB'den ayrılması konusunun AB Kurucu⁴ ve Tadil Antlaşmaları⁵ bünyesinde doğrudan düzenlenmemiş olmasına rağmen AB çevrelerinde konunun sıklıkla gündeme geldiğini göstermektedir.

Günümüzde ortaya çıkan iki önemli gelişme AB ve EPB'den tek taraflı çekilme ve ihraç edilme konusunun AB çevrelerinde daha ciddi bir şekilde ele alınmaya başladığını ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi, Lizbon Antlaşması ile tek taraflı çekilmenin AB Müktesebatının bir parçası haline gelmiş olması, ikincisi ise 2008 yılında ortaya çıkan 2007-09 küresel ekonomik kriz sonrasında EPB üyesi olan Yunanistan ve diğer bazı AB üyesi ülkelerin borçlarını geri ödeyememe tehlikesi nedeniyle tüm EPB sisteminin borç kriziyle karşı karşıya kalmış olmasıdır⁶. Bu bağlamda AB'de tek taraflı çekilmek hukuken mümkün hale gelmiştir. Ancak, AB'den ihraç edilme ve EPB'den ayrılma konusunda bir düzenlemenin yapılmamış olması konuya ilişkin belirsizliklerin sürmesine yol açmaktadır.

Bu kapsamda, Lizbon Antlaşması çerçevesinde Yunanistan'ın AB'den çekildiği varsayımı altında, Yunanistan dolaylı olarak EPB'den de çekilmiş olur mu, Yunanistan'ın EPB'den tek taraflı çekilmesi mümkün olsa bile, çekilmek istememesi halinde AB Yunanistan'ı Birlikten ihraç edebilir mi, AB'den tek taraflı çekilme hakkına haiz olan Yunanistan *EPB'den* tek taraflı çekilme hakkını da otomatik olarak kazanır mı gibi sorular Lizbon Antlaşması ve son ekonomik gelişmeler sonrasında gündemdeki yerini korumaktadır^{7 8 9}.

¹ 3 Haziran 2005 tarihli **Repubblica** gazetesinde yayınlanan haberdan alınmıştır.

² 1 Haziran 2005 tarihli **Frankfurter Allgemeine Zeitung** gazetesinde yayınlanan haberdan alınmıştır.

³ Lizbon Antlaşması 1 Aralık 2009 tarihinde 27 AB üyesi ülkenin onaylanma aşamasının tamamlanmasıyla yürürlüğe girmiştir.

⁴ Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Antlaşması: Paris Antlaşması (1951–1952) Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması: Roma Antlaşması (1957–1958) Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması: Roma Antlaşması (1957–1958)

⁵ Avrupa Tek Senedi (1986–1987), Maastricht Antlaşması (1992–1993) Amsterdam Antlaşması (1997–1999) Nice Antlaşması (2001–2003) Lizbon Antlaşması (2007–2009)

⁶ Daha önce 2008 yılında İrlanda'da gerçekleştirilen Lizbon Antlaşması referandumunda da İrlanda'nın AB'den çıkması veya çıkarılması sonucunda Birliğin İrlanda olmadan yoluna devam etmesi konusu gündeme gelmiştir.

⁷ Mario Blejer, E. Levy-Yeyati, "Leaving the Euro: What's in the Box?", **Vox.EU**, 21 Temmuz 2010.

Bu çalışmada öncelikli olarak, AB ve EPB'den tek taraflı çekilmenin hukuksal boyutu ele alınmaktadır. Bu konuda hukuksal düzenlemenin Lizbon Antlaşması öncesinde ve sonrasında farklılık göstermesi nedeniyle tek taraflı çekilme konusu iki alt başlık olarak incelenmektedir. Sonrasında, bir üye devletin Birlik tarafından ihraç edilmesinin hukuki yönden mümkün olup olmadığı konusu tartışılmakta, AB Antlaşmalarında bu konuyla ilgili mekanizmalar değerlendirilmektedir. Son olarak, hukuksal analiz sonrasında tek taraflı çekilme ve ihraç edilme konularında Yunanistan ve EPB'nin içinde bulunduğu duruma ilişkin farklı senaryolar ele alınarak, bunların uygulamada gerçekleştirilebilirliği sorgulanmaktadır.

AB ve EPB'den Tek Taraflı Çekilme

Lizbon Antlaşması öncesinde AB'den ve EPB'den tek taraflı çekilmenin Antlaşma metinlerinde düzenlenmemiş olması, Lizbon öncesinde üye bir devletin AB'den çekilmesinin hukuken imkânsız olduğu şeklinde bir algıya yol açmaktadır. Öncelikle, hukuksal yönden *tüm tarafların onayı ve müzakere yoluyla* bir üye devletin AB'den çekilmesinin ilke olarak her zaman mümkün olduğunu söylemek gerekir. Burada cevabı aranan sorular ise tek taraflı olarak AB veya EPB'den bir çekilme hakkının Lizbon öncesinde de var olup olmadığı ve Lizbon ile birlikte tek taraflı çekilme konusunda hukuki bir düzenleme yapma ihtiyacının neden doğmuş olduğudur. Ayrıca Lizbon Antlaşmasında düzenlenen tek taraflı çekilmenin EPB'den çekilme durumunda da var olup olmadığı ve varsa neleri beraberinde getirdiği de tartışılmaktadır.

Tek taraflı çekilme hakkının *müzakere yoluyla* çekilmeden önemli farkları bulunmaktadır. Müzakere yoluyla çekilme AB'ye üyelik müzakereleri sürecinde izlenen prosedür gibi belirli koşullar ve şartlar altında gerçekleştirilmelidir. AB Antlaşmasının 49. maddesi AB'ye üyelik için bir devletin yerine getirmesi gerekli olan şartları açıkça ortaya koymasına rağmen, söz konusu Antlaşmada müzakere yoluyla çekilme konusunda herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu durumda nasıl ki bir devletin üye olurken üyelik müzakerelerini tamamlaması gerekiyorsa, çekilmenin de müzakere yoluyla ve tüm üyelerin onayıyla gerçekleşmesi tamamen hukuksal bir çıkarsamadır. Oysa tek taraflı çekilmede bir üye devletin bunu hukuken ileri sürmesi ve diğer tarafların onayına ihtiyaç duymadan gerçekleştirmesi için bunun bir "hak" şeklinde üye devletlere tanınması gerekir¹⁰.

Konuya AB'den ziyade, EPB açısından bakıldığında ise konunun spekülasyona açık olduğu ve tartışmaların hukuki kesinlikten yoksun bir platformda gerçekleştiği görülmektedir¹¹. EPB kurulurken ortaya çıkan yapı EPB'nin hep ilerleyen, derinleşen ve

⁸Larry Eaker, "The Debt Crisis and the Legality of Leaving the Eurozone", **Jurist-Forum**, 22 Eylül 2011, <http://jurist.org/forum/2011/09/larry-eaker-eurozone-exit.php>.

⁹BBC News, "Leaving the Euro: How Would it Work?", 25 Kasım 2010. <http://www.bbc.co.uk/news/business-11830532>

¹⁰ Phoebus Athanassiou, "Withdrawal and Expulsion From The EU and EMU: Some Reflections", **ECB Yasal Çalışma Tebliği**, Sayı 10, 2009, s. 8.

¹¹ Wolfgang Munchau, "Eurozone Meltdown: How The Unthinkable Might Happen", **EVRO Intelligence, Bilgilendirme Notu**, Sayı 1, 2009, s. 4.

genişleyen bir oluşum şeklinde tasarlandığını göstermektedir. EPB kurulduğunda bu sürecin *geriye alınamaz* (irreversible) ve *değiştirilemez* (irrevocable) olduğu ilgili AB Müktesebatında açıkça ifade edilmiştir¹². Burada geriye alınamaz ifadesi Avrupa Merkez Bankaları Sistemine (AMBS) üye ülkelerin para politikası yetkilerini süresiz ve tam anlamıyla devretmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla avro öncesinde ulusal merkez bankalarına ait olan para politikası yetkileri avro sonrasında devredildikleri Avrupa Merkez Bankasından (AMB) geri alınamaz. Ayrıca, EPB'ye üye bir ülkenin yeniden kendi para birimine geçmesi, yani para birimini avrodan farklı bir para birimi olarak *değiştirmesi* mümkün değildir¹³. Burada bu noktaların ifade edilmesindeki amaç EPB'nin kuruluş aşamasında, karar vericilerin bu Birliğin süresiz ve geriye dönüşü olmayan bir süreç olması yönündeki niyetlerini ortaya koymaktır. AB Antlaşmalarında bir üye ülkenin Euro bölgesinden ayrılmasını mümkün kılan hüküm yer almamaktadır^{14 15}.

Diğer yandan, AB ve EPB'den çekilme arasında bir ayrıma gitmenin ne derece doğru olduğunu sorgulamak gerekir. EPB üyeliği AB Antlaşmasına göre bütün AB üyesi ülkeleri açısından zorunlu bir süreçtir. Dışarıda kalma hakkı¹⁶ bir kenara bırakıldığında ve AB üyesi bütün devletlerin EPB üyesi olma zorunluluğu dikkate alındığında, AB bütünleşme sürecinin sonunda EPB ve AB'nin aynı kavramlar olacağını ve örtüşeceğini düşünmek yanlış olmaz. Bu nedenle, nasıl ki Ortak Tarım Politikasından (OTP) çıkış için AB Antlaşmalarında bir hüküm söz konusu değilse, EPB'den çıkış için de ayrı bir hüküm düzenlenmesini beklememek mümkündür. Diğer bir deyişle, EPB'den çıkmak, AB Antlaşmasında aksi düzenlenmedikçe, özünde üye ülkenin AB'den de çıkması anlamına gelmektedir^{17 18}. Ancak, şunu da ifade etmek gerekir ki, AB ve EPB henüz örtüşmemiştir ve genişleme devam ettiği sürece iki farklı oluşum oldukları için AB ve EPB'nin tek taraflı çekilme veya ihraç edilme gibi konularda ayrı ayrı ele alınması daha doğru bulunmaktadır.

Lizbon Antlaşmasından Önce Tek Taraflı Çekilme

AB Antlaşmasının 49. maddesinde¹⁹ düzenlenen AB'ye üyelik koşullarının tersine, Lizbon Antlaşmasına gelene kadar AB Kurucu Antlaşmaları ve izleyen Tadil

¹² AB Antlaşması 123. madde ve EPB'in Üçüncü Aşamasına Geçiş hakkındaki 24 nolu Protokol.

¹³ Gilles Thieffry, "Not So Unthinkable – The Break-up of Monetary Union", **International Financial Law Review**, 2005, s.1.

¹⁴ Deo, Stephan ve diğerleri, "Euro Break-up – The Consequences", **UBS Investment Research: Global Economic Perspectives**, 6 Eylül 2011, s. 4.

¹⁵ Buiter, Willem ve Ebrahim Rahbari, "Rising Risks of Greek Euro Area Exit", **Citi Global Economics View**, 6 Şubat 2012, s.11.

¹⁶ AB Antlaşmasına ekli 25 nolu Protokolde İngiltere'nin EPB'in 3. aşamasına geçişten kaynaklanan yükümlülüklerden muaf olduğu belirtilmektedir. Yine aynı şekilde Danimarka'da AB Antlaşmasına ekli Protokole göre EPB kriterlerini yerine getirirse dahi otomatik olarak Avro Alanına girmeyeceği yönünde bir opt-out hakkı elde etmiştir.

¹⁷ Munchau, s. 3.

¹⁸ Buiter, Willem ve Ebrahim Rahbari, s.15.

¹⁹ AB Antlaşması Konsolide versiyonu 49.maddeye göre "2. maddede yer alan değerlere saygı gösteren ve geliştiren her Avrupa ülkesi Birlik üyesi olmak için AB'ye başvurabilir".

Antlaşmalarının hiçbirinde bir üye devletin AB veya EPB'den çekilmesi konusunda bir hüküm yer almamıştır. AB Antlaşmalarının tek taraflı çekilme konusunda bugüne kadar sessiz kalmasının üç nedeni olabilir²⁰:

- Birincisi, Avrupa'nın ortak hedefleri doğrultusunda bir araya gelen ve bu yönde önemli taahhütlerde bulunan üye ülkelerin, söz konusu taahhütler hakkında zihinlerinde oluşacak birtakım soru işaretlerinin daha oluşmadan önlenmesi amaçlanmış olabilir.
- İkinci olarak, tek taraflı çekilmeye ilişkin bir düzenlemenin yapılmış olması tek taraflı çekilme olasılığını artıracığı düşünülmüş olabilir.
- Üçüncü olarak, düzenleme yaparak böyle bir ihtimale yol açmak, çekilmeye ilişkin prosedür, gerekli mekanizma ve kuralların da açıkça ortaya konması gibi zorlu bir görevi de beraberinde getirmektedir.

Kısacası, Lizbon öncesinde AB Antlaşmalarını yapanların tek taraflı çekilme konusunda sessiz kalmayı tercih etmelerinin sebebi, AB veya EPB'den tek taraflı çekilme, başka bir deyişle AB bütünleşme sürecinde geriye dönük bir adım atma yönünde üye devletlerde bu yönde bir istek uyandırmamaktır.

Burada uygulama bakımından ilk iki nedenden daha önemlisi, üçüncü nedende ortaya konan sürecin yorucu ve uzun bir çalışmayı gerektiriyor olmasıdır. Bunun en iyi örneğini hiç şüphesiz, EPB'den tek taraflı çekilme söz konusu olduğunda üye bir devletin karşılaşılabileceği zorluklar ortaya koymaktadır. Bir fikir vermesi açısından yeni bir para birimine veya eskiden kullanılan para birimine geçiş yapılması, avro cinsinden yapılmış olan sözleşmelerin yeniden düzenlenmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak hukuki uyumsuzluklar karşısında mahkemelerin izleyeceği tavrın belirsizliği, EPB'den çekilen ülkenin ulusal merkez bankasının Avrupa Merkez Bankası (AMB) sermayesine yaptığı katkının refinansmanı ve mevcut para politikası operasyonlarına ilişkin her türlü uygulama ve hukuki gücü beraberinde getiren parasal egemenliğin tekrardan ulusal merkez bankasına tam olarak transfer edilmesi gibi çeşitli teknik ve hukuki zorluklar bunlar arasında sayılabilir^{21 22 23}.

AB Kurucu ve Tadil Antlaşmalarının bir üye devletin tek taraflı AB'den çıkması konusunda sessiz olduğunu ifade ettikten sonra, konuya ilişkin doktrindeki değerlendirmenin 23 Mayıs 1969 tarihli Viyana Konvansiyonun^{24 25} iki maddesinden hukuksal olarak beslendiğini söylemek mümkündür. İlk olarak, AB Antlaşmasındaki

²⁰ Hall S. Scott, "When The Euro Falls Apart", *International Finance*, Cilt 1, sayı 2, 1998, s. 215.

²¹ Thieffry, s. 2-3.

²² Mario Blejer, E. Levy-Yeyati, "Leaving the Euro: What's in the Box?", Vox.EU, 21 Temmuz 2010.

²³ Larry Eaker, "The Debt Crisis and the Legality of Leaving the Eurozone", *Jurist-Forum*, 22 Eylül 2011 <http://jurist.org/forum/2011/09/larry-eaker-eurozone-exit.php>

²⁴ Viyana Konvansiyonu 1980 yılında yürürlüğe girmiştir.

²⁵ EPB üyesi olan ancak Viyana Konvansiyonunu imzalamayan devletler Fransa, İrlanda ve Portekiz'dir.

gibi bir açık hükmün yokluğunda, bağımsız ve egemen ülkeler arasındaki antlaşmaları düzenleyen Viyana Konvansiyonuna göre, bir uluslararası antlaşmaya taraf olan bir devletin tek taraflı olarak antlaşmadan çekilmesini engelleyen bir düzenleme yapılması *pacta sunt servanda*²⁶ (ahde vefa) ilkesine aykırıdır ve dolayısıyla kural olarak mümkün değildir. O nedenle, böyle bir durumda sınırlı da olsa, bir tek taraflı çekilme hakkının belirli durumlarda uluslararası hukuk tarafından tanındığı kabul edilmektedir²⁷.

AB Antlaşmaları gibi tek taraflı çekilme konusunda sessiz olan uluslararası antlaşmalar hakkında Viyana Konvansiyonu iki farklı durumdan söz etmektedir. Konvansiyonun 56. maddesine göre ilgili antlaşmanın hükümlerinden taraf devletlerin tek taraflı çekilme konusunda zımnen rıza gösterdikleri anlaşılıyor ise taraf bir devletin tek taraflı çekilmesi mümkündür. Viyana Konvansiyonunun bu hükümleri çerçevesinde AB'den tek taraflı çekilme konusunu değerlendirmek gerekirse, AB açısından tek taraflı çekilmeye yönelik zımnen bir rızadan söz etmek mümkün değildir. AB Antlaşmalarının tamamında AB'nin uzun vadeli bütünleşme karakteri ön planda sürekli olarak vurgulanmaktadır. AB'nin başlangıcından bu yana ulusal devletlerin Birliğin daimi süreli kurulmuş olan organlarına yetki transferinde bulunmuş olması, AB Antlaşmasına taraf devletlerin AB'den çıkma yönünde zımni bir niyet ortaya koymadıklarının en önemli kanıtıdır. EPB açısından duruma bakıldığında, AB'nin İşleyişi Hakkındaki Antlaşmanın 140. ve 141. maddeleri AB üyesi devletlerin uzun vadede (dışarıda kalma hakkı olanlar hariç) tamamının Avro alanına dâhil olmak zorunda olduğunu ima etmekte ve bu hükümler özellikle EPB konusunda daha önce belirtilen tek yönlü bütünleşme sürecinin altını çizmektedir.

Viyana Konvansiyonunda ele alınan bir diğer durum da taraf devletler açısından Antlaşmanın ilk yapıldığı anda mevcut olan koşullarda *temelden* bir değişiklik, diğer bir deyişle *clausula rebus sic stantibus*²⁸ (durum ve koşullarda temelden değişiklik hükmü) söz konusu ise taraf devlet tek taraflı olarak Antlaşmanın yükümlülüklerini yerine getirmekten imtina edebilir. Ancak burada önemli olan, koşullarda temelden birtakım değişikliklerin gerçekleşmiş olmasıdır. Bu noktada Viyana Konvansiyonun 62. maddesi hangi değişikliklerin temel değişiklikler olduğu konusundaki ana çerçeveyi çizmektedir. Buna göre tarafların karşılıklı olarak üzerinde anlaştıkları taahhütler Antlaşmanın *esashi*

²⁶ Uluslararası hukuk kurallarının oluşmasında etkili olan ve devletin anayasasında var olan ve devlete antlaşma yapma yetkisi tanıyan kuraldır. Antlaşmalar hukuku kuralıdır. Bu kuralın bağlayıcı niteliği, iyi niyet ilkesine dayanmaktadır. Ahde vefa ilkesi, devletlerin imzaladıkları antlaşmaların kurallarını kendi iradeleri ile kabul etmiş olmaları gerçeğine dayanmaktadır. Normlar hiyerarşisinde en tepede yer alır ve devletler genel hukukunda tüm devletlerin aslında onlardan daha üst bir kuvvet olmamasına karşın sırf yaptıkları anlaşmalara riayet edecekleri düşüncesi ile -daha farklı bir söylemle kendi iradelerine yine kendi iradeleri ile imzaladıkları sözleşmelerle kayıt altına alacakları düşüncesi ile- ortaya çıkmış bir kuraldır ve devletler genel hukukunda "bağlayıcılık" sorunun çözülmesinde katkısı büyük olmuştur.

²⁷ Athanassiou, s. 12-13.

²⁸ "Clausula rebus sic stantibus" Antlaşmanın hükümlerinin her koşulda, aynen uygulanmasını öngören ahde vefa ilkesinden farklı olarak yapıldıkları zamanda geçerli koşullarda değişiklik meydana gelirse bunun Antlaşmaya da yansıtacağını belirten esastır.

bir bölümünü teşkil ediyor ve söz konusu değişiklik bu *esaslı* taahhütlerde radikal bir değişim yaratıyorsa *clausula rebus sic stantibus* durumu söz konusudur²⁹.

Viyana Konvansiyonunun *clausula rebus sic stantibus* durumu için öngördüğü hükümlerinin AB'den tek taraflı çekilme konusunda uygulamada çok kullanılamayacağı akademisyenler arasında yaygın bir görüş konumundadır. Herdegen'e göre *clausula rebus sic stantibus* ancak ve ancak üye devletin söz konusu değişiklik sonrasında AB üyeliğinden kaynaklanan taahhütlerini yerine getiremeyecek hale gelmiş olması durumunda söz konusu olabilir. Uluslararası hukukçular antlaşma koşullarında temelden bir değişiklik olması doktrininin çok sınırlı ve istisnai durumlarda kullanılmasının uluslararası hukuk ve devletlerarası ilişkilerin istikrarı bakımından önemli olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca, AB Antlaşmalarının dinamik yapısından ötürü temel antlaşma koşullarında bir değişiklik olması AB Antlaşmalarının kendine özgün yapısından kaynaklanmaktadır. AB Antlaşmaları Avrupa devletlerinin bütünleşme çabalarını düzenleyen metinler olduğundan ve bütünleşme süreci de sürekli değişen bir yapıya sahip olduğundan, AB Antlaşmalarında bu hükmün uygulanması eşyanın doğasına aykırı olacaktır. Son olarak, bazı hukukçular söz konusu değişikliklerin açıkça Antlaşmalarda yer alması gerektiğini, aksi halde *clausula rebus stic stantibus* durumundan söz edilemeyeceğini öne sürmektedir³⁰.

AB ve EPB'den tek taraflı çekilme konusunda AB Antlaşmalarının uluslarüstü³¹ ve uluslararası yapısı ve niteliği de önem arz etmektedir. Avrupa Birliği Adalet Divanının (ABAD)³² "*Van Gend en Loos*"³³ ve *Costa V Enel*³⁴ davaları çerçevesinde almış olduğu karara bakıldığında, Avrupa Ekonomik Toplulukları müktesebatının uluslararası hukuktan farklı olarak yeni bir hukuk düzeni olarak ifade edildiği, dava kararlarında AB müktesebatının ulusal devletlerin egemenlik haklarını *süresiz olarak* sınırlandırdığı açıkça belirtilmektedir. Şayet AB üyesi bir devlet tek taraflı çekilme konusunda kararlı ise Viyana Konvansiyonunun hiçbir engelleyici hükmü bulunmamaktadır. Keza aynı şey AB Antlaşmaları ve Tadil Antlaşmalar için de geçerlidir. Herdegen konuya ilişkin olarak Alman Federal Anayasa Mahkemesinin 1993 yılında almış olduğu karara atıfta bulunmaktadır. Bu kararda Alman Anayasa

²⁹ Athanassiou, s. 13.

³⁰ Mathias Herdegen, "Monetary Union as A Permanent Community Based on The Rule of Law", *EMU Watch, Deutsche Bank Research*, 1998, s.6.

³¹ ABAD kuruluşundan bu yana inşa ettiği doktrinler yoluyla AB Antlaşmalarını uluslarüstü bir anayasaya çevirmeyi başarmıştır.

³² Lizbon Antlaşması sonrasında Avrupa toplulukları Adalet Divanının (ATAD) adı Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) olmuştur.

³³ 1963 yılında Hollanda ve Almanya arasında ticaret yapan bir Hollandalı firmanın Hollanda Vergi dairesine yönelik açmış olduğu "Van Gend en Loos" davası ABAD'ın kendi içtihadını yaratmaya başladığı önemli davaların başında gelmektedir. Bu dava ile ABAD tarafından "doğrudan uygulama ilkesi" ortaya atılmıştır. Böylece AB müktesebatının ulusal devletler için de doğrudan hak ve yükümlülükler doğurduğu kabul edilmiştir.

³⁴ 1964 yılında ABAD bu dava ile "öncelik ilkesi"ni doktrine dahil etmiştir. Bu ilkeye göre çatışma halinde AB hukukunun iç hukuka göre öncelikle uygulanması zorunlu hale gelmiştir.

Mahkemesi EPB'de *istikrar* hedefinin sağlanamaması durumunda Almanya'nın EPB'den ayrılacağı yönünde görüş ifade etmiştir³⁵.

Sonuç olarak Lizbon Antlaşması öncesinde AB Antlaşmalarının tek taraflı çekilme konusunda sessiz kalması, üye devletlere egemenlik haklarına dayanarak kendiliğinden bir tek taraflı çekilme hakkı sunmamaktadır. AB Kurucu veya Tadil Antlaşmalarında AB veya EPB'den çıkmaya ilişkin bir hükmün yer almamasının, ABD Federal Anayasasında bir eyaletin ABD'den ayrılmasına ilişkin bir hüküm bulunmaması kadar normal görmek gerekir. Buna ek olarak, AB'nin Topluluk yapısı ve ulaştığı bütünleşme derecesi göz önüne alındığında, AB üyesi devletlerin tek taraflı çekilme hakkına zımnen sıcak baktıklarını söylemek yanlış olur. Hatta Lizbon Antlaşması ile tek taraflı çekilme konusunun bilhassa düzenlenmiş olması, Lizbon öncesinde tek taraflı çekilme konusunda üye devletlerde olumlu bir kanaatin olmadığına delil gösterilebilir. Ayrıca, bütün yol gösterici ilkelerine rağmen uluslararası hukuk ile AB müktesebatı birbirine ilk zamanlarda bağlı olan, ancak zaman içerisinde AB müktesebatının dinamik yapısı sonucu farklılaşmış olan iki hukuk düzenini ifade etmektedir³⁶. Böylece uluslararası hukuk ve Viyana Konvansiyonu çerçevesinde bir ulus devlet için geçerli olan kuralların AB gibi uluslararası bir oluşum ve hukuk düzeni bağlamında geçerli olmadığını söylemek mümkündür³⁷.

Lizbon Antlaşmasından Sonra Tek Taraflı Çekilme

1 Aralık 2009 tarihinde Lizbon antlaşması ile yürürlüğe giren AB Antlaşmasının 50. maddesi üye devletlerin AB'den tek taraflı çekilmesi konusunda önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Daha önce böyle bir düzenlemeye ihtiyaç duymamış olan AB'nin, yakın zamanda yaşanan gelişmelerin de etkisiyle böyle bir hakkı açık bir şekilde AB Antlaşmasında üye devletlere tanıma gereksinimi duyması önemli bir gelişmedir.

AB Antlaşmasının 50. maddesine göre çekilmek isteyen üye devlet Avrupa Konseyini niyetinden haberdar etmek zorunda olup; Konsey, üye devlet ve Konsey arasındaki çekilme anlaşmasına ilişkin genel ilkeleri belirlemekte ve nitelikli çoğunlukla karar aldıktan sonra Parlamentonun da onayını almak suretiyle AB adına anlaşmayı yerine getirmekle yükümlüdür. Tek taraflı çekilen üye devlet bakımından AB müktesebatının bağlayıcı etkisi, Konsey ile yaptığı anlaşmada belirtilen tarihten itibaren veya anlaşmada bir tarih öngörülmemesi halinde çekilme niyetini bildirmesinden itibaren 2 yıl sonra ortaya çıkmaktadır. AB'den tek taraflı çekilen ve yeniden üye olmak isteyen devlet, AB Antlaşmasının 49. maddesinde düzenlenen aday ülkelerin katılım süreci için öngörülen koşullara tabi olacaktır³⁸.

³⁵ Herdegen, s.8.

³⁶ Söz konusu farklılıkları ABAD açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin ABAD'a göre bir hukuk normunun iç hukuk düzenindeki etkisi uluslararası hukuk değil, ulusal hukuk tarafından belirlenir. Oysa AT hukukunda bir normun iç hukuka etkisi bir AT hukuku sorunudur.

³⁷ Athanassiou, s. 17.

³⁸ Athanassiou, s. 23.

İlgili 50. maddenin Lizbon Antlaşmasına konması, İngiltere gibi AB bütünleşmesinin sınırlı olmasını isteyen üye devletler tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu hüküm, kimilerine göre AB bütünleşme sürecinde geriye doğru atılmış bir adım olarak görülmekle birlikte, bundan sonraki süreçte başka referandumlarla da AB bütünleşmesinin baltalanmaması adına 50. maddenin gerekli olduğunu düşünenlerin sayısı da azımsanmayacak düzeydedir. Böylece bütünleşme sürecinde çekinceleri ve şüpheleri olan üye devletlere istedikleri zaman AB'den tek taraflı çekilme hakkının verilmesinin, özellikle referandum sürecinde önemli siyasi gerginlikler yaşanmasını engelleyeceği tahmin edilmektedir. Lizbon Antlaşmasını yapanların bu madde hükmünü Antlaşmaya koyarken niyetleri, üye devletlerin demokratik olmayan bir AB çatısı altında birer tutsak oldukları yönündeki anti-demokratik eleştirilerine bir cevap vermek olabilir. Ancak, niyet ne olursa olsun, Lizbon Antlaşmasında böyle bir hükmün yer alması, bir taraftan tek taraflı bir çekilme halinde bunun belirli bir plan ve prosedüre bağlı olarak gerçekleşmesini mümkün kılarken; diğer taraftan değişen koşullar çerçevesinde AB'den çekilmek isteyen, ancak, Lizbon öncesinde tek taraflı çekilme hakkına sahip olmayan üye devletlerin bu madde kapsamında siyasi bir gerginlik yaşamadan bunu başarmasını sağlamaktadır.

AB Antlaşmasının 50. maddesi daha yakından incelendiğinde, hüküm ile ilgili üç problemin göze çarptığını söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi çekilme hükmü bir taraftan tek taraflı çekilmeyi, diğer taraftan da müzakere yoluyla çekilmeyi ima etmektedir. Müzakere yoluyla çekilmenin ilke olarak her zaman mümkün olduğu daha önce ifade edilmişti. Oysa maddeye bakıldığında, Konsey ile anlaşmadan söz edilmekte ve bu da haliyle taraflar arasında müzakere yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bakımdan, Lizbon Antlaşmasındaki ifadenin bir anlam karmaşası yarattığı söylenebilir. İkincisi, çekilme hükmü bir veya iki üyenin tek taraflı çekilmesi durumunu düzenlemiş gibi algılanmaktadır. Bir grup halinde çekilme söz konusu ise bu hükmün uygulanabilirliğinin olup olmadığı tam olarak açık değildir. Son ve belki de en önemlisi de Avroyu kullanan bir üyenin EPB'den tek taraflı çekilmek istemesi durumunda ne gibi koşulların yerine getirilmesi gerektiği konusunda Lizbon Antlaşması sessiz kalmaktadır³⁹. Bu çerçevede EPB'den olası bir kopmanın sistematik olmaktan daha çok, gelişigüzel bir yordamla gerçekleşeceği düşünülmektedir⁴⁰.

Sonucu nokta önemlidir; çünkü AB'den çekilme ve dolayısıyla EPB'den çekilmenin ortaya çıkardığı birtakım teknik ve hukuki gelişmeler söz konusudur. Scott (1998) ve Buiter ve Rahbari (2012) bunları yeni bir para birimine geçişin yaratacağı zorluklar ve var olan sözleşmelerin yeni para birimine dönüştürülmesinde yaratacağı hukuki sorunlar şeklinde ifade etmektedir. O nedenle AB Antlaşmasının 50. maddesinin böylesine önemli ve teknik konuları göz ardı ederek düzenlenmiş olması dikkat çekicidir. Buna ek olarak, EPB'den bir üye devletin doğrudan çıkması Lizbon Antlaşmasında düzenlenmemesi sebebiyle AB Müktesebatının bir ihlali anlamına gelmektedir. Özellikle EPB açısından oluşumun “geri alınamaz” ve “değiştirilemez”

³⁹ Athanassiou, s. 23-24.

⁴⁰ Buiter, Willem ve Ebrahim Rahbari, s.11.

olması tek taraflı çekilme hakkının olmadığına dair karşıt argüman olarak kullanılmaktadır⁴¹.

EPB'den tek taraflı çekilme konusunda Lizbon Antlaşmasında bir hükmün yer almaması, muhtemeldir ki EPB ve Avronun istikrarı açısından düşünülmüş bir önlem niteliğindedir. Ancak, mevcut durumda görüldüğü üzere, bir düzenleme yapılmamış olması EPB açısından bir spekülasyon kaynağı ve belirsizlik unsuru haline dönüşebilmektedir. EPB'den bir çıkış konusunda Lizbon Antlaşmasının sessiz kalması sonucunda Avro kullanan bir üye devletin EPB'den çıkması ve sonrasında halen AB üyesi olarak kalması veya AB'den tek taraflı çekilen bir üyenin EPB'de halen kalmayı sürdürmesi gibi konularda spekülasyona yol açmaktadır⁴².

Bu çerçevede konuya iki açıdan bakılabilir: AB Antlaşmalarında EPB'ye ilişkin bir çıkış hükmünün bulunmaması Avro kullanan üye devletlerin çıkış hakkına sahip olduğunu veya böyle bir hakkın esasında hiçbir zaman var olmadığını ima etmektedir. Birinci duruma göre, EPB'den tek taraflı çekilmek isteyen bir ülkenin AB'den tek taraflı olarak çekilmeden bunu gerçekleştirmesi, taraflar arasında aksi kararlaştırılmadıkça mümkün görünmemektedir. Çünkü AB Antlaşmasına göre AB üyeliği hiçbir devlet için yasal bir yükümlülük *değil iken*, EPB üyeliği AB üyesi olan her devlet için gerçekleştirilmesi *zorunlu* bir katılımdır. Bu çerçevede, EPB'den tek taraflı çekilen bir üye devlet AB müktesebatını ihlal etmiş olacaktır ki, bu duruma düşmemek için AB'den tek taraflı çekilmeyi de aynı zamanlı gerçekleştirmek durumundadır⁴³. Diğer bir deyişle, bu durumda EPB'den çıkmanın tek yolu AB'den çıkmaktır. AB Antlaşmalarının EPB konusundaki sessizliği, EPB'den tek taraflı çekilme hakkı yoktur şeklinde yorumlanırsa eğer EPB'den çıkmanın koşul ve şartları AB'den çıkmak ile aynı olmaktadır. Bu da yukarıda ifade edildiği üzere Konsey ve tek taraflı çekilen üye devlet arasında bir çekilme anlaşması olmadan ayrılmayı mümkün kılmaktadır. Bu şekilde EPB'den koşulsuz ve şartsız bir çekilmenin AB müktesebatı ile EPB'nin kuruluşunun üçüncü aşamasında açıkça ifade edilen “geri alınmaz” ve “değiştirilemez” olma niteliklerinin ruhuna aykırı düşeceği açıktır⁴⁴. EPB'nin üye devletler arasında hak ve yükümlülükler bakımından yarattığı karmaşık ağ da hesaba katıldığında, uygulamada çekilme, otomatik olarak EPB öncesi durumu yaratmamaktadır⁴⁵. Bu sebeple AB Antlaşması 50. maddeye dayanarak EPB'den tek taraflı bir çekilme hakkının üye devletler için var olduğunu kabul etmek yanlış olacaktır.

EPB'den tek taraflı çekilme hakkının olmadığı bir hukuksal ortamda AB ve EPB üyesi olan ülkelerin tek taraflı çekilmeleri arasında önemli farklar ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, AB üyesi olan ülke kayıtsız ve şartsız olarak AB'den çekilirken, EPB üyesi devletler müzakere yoluna başvurmadan AB'den çekilemeyecektir. Böyle bir durumda

⁴¹ Charles Proctor, “The Future of The Euro – What Happens If A Member State Leaves?”. **Journal of Financial Transaction**, Sayı 19, 2005, s. 150.

⁴² Athanassiou, s. 27.

⁴³ Buiter, Willem ve Ebrahim Rahbari, s.15.

⁴⁴ Athanassiou, s.28.

⁴⁵ Buiter, Willem ve Ebrahim Rahbari, s.15.

AB'ye üye olan ülkeler açısından EPB'ye girmemek daha mantıklı bir seçenek haline gelmektedir. Çünkü üye devletler açısından AB'den çekilmek tek taraflı bir karar ile mümkün iken, EPB'den çekilmek bu denli basit ve sorunsuz olmayacaktır. Bu bilgiler ışığında AB Antlaşmasının EPB'den çekilme konusundaki sessizliğinin var veya yok şeklinde yorumlanması uygulama bakımından önemli bir fark yaratmayarak, EPB'den çekilmenin her halükarda çok kolay ve sorunsuz olmayacağını göstermektedir. Bu yönden Athanassiou AB Antlaşmasının 50. maddesinin spekülasyona yol açacak şekilde, ciddi bir hukuksal boşluk biçiminde düzenlenmiş olmasını AB Antlaşmalar tekniği ve içeriği yönünden büyük bir hata olarak değerlendirmektedir.

Nihai olarak, Lizbon Antlaşması'ndan önce bir üye devletin AB ve dolayısıyla EPB'den tek taraflı çekilmesi mümkün olmamakla birlikte, AB'den hukuka uygun bir şekilde çıkmak isteyen bir üye devlet bunu yalnızca diğer taraf devletlerle müzakere yoluna başvurarak gerçekleştirebilmekteydi. Bu şekilde bir çekilmenin olması da muhtemelen bir AB Antlaşması değişikliği gerektirecek ve diğer taraf devletlerin oybirliği ile alınacak karar niteliğinde olacaktı. Lizbon sonrasında ise AB'den tek taraflı çekilmek hukuken mümkün hale gelse de, EPB'den çekilmek konusu bir hukuki boşluk olarak endişe yaratmaktadır. Lizbon Antlaşmasının sözü ve ruhuna bakarak, bu durum hakkında olumlu veya olumsuz herhangi bir eğilim çıkarmak pek mümkün görünmemektedir. Ancak, Lizbon Antlaşmasının 50. maddesi her ne şekilde yorumlanırsa yorumlansın EPB'den çekilmek birtakım teknik ve pratik sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

AB ve EPB'den İhraç Edilme

Athanassiou (2009) AB'den tek taraflı çekilmenin mümkün olduğu bir ortamda, diğer taraf devletlerin de üye bir devleti AB'den çıkarma hakkının olup olmadığını sorgulamaktadır. Bu durumu 2008 yılında İrlanda'nın Lizbon Antlaşması referandumu örneğini vererek tasvir etmektedir. Buna göre Athanassiou, İrlanda'nın ikinci referandumunda "hayır" oyu çıkması durumunda, AB bütünleşmesinin sürdürülmesi adına 27 üyeli AB'de diğer üye devletlerin İrlanda'yı AB üyeliğinden çıkarması meşru olur muydu? Bu sorudan esinlenerek, bugün Yunanistan'da ortaya çıkan olumsuz ekonomik durum kapsamında Yunanistan'ın Avro alanı istikrarını tehlikeye sokması sonucunda diğer üye devletlerince, Yunanistan'ın EPB'den çıkarılmasının da hukuken meşru ve mümkün olup olmadığı sorusu sorulabilir.

Öncelikle, AB Kurucu ve Tadil Antlaşmalarının hiçbirinde bir üye devletin Birlikten rızası dışında çıkarılmasını sağlayacak herhangi bir düzenleyici hüküm bulunmamaktadır⁴⁶. Ancak, AB Antlaşmasının 2. maddesinde⁴⁷ yer alan değerlerin **ağır ve sürekli** ihlal edilmesi halinde bir üye devletin üyelik haklarının askıya alınmasını mümkün kılmaktadır. Bu hükme göre hakların askıya alınması bir üye devletin AB'den

⁴⁶ Deo, Stephan ve diğerleri, "Euro Break-up – The Consequences", **UBS Investment Research: Global Economic Perspectives**, 6 Eylül 2011, s. 5

⁴⁷ AB Antlaşması Konsolide Versiyonu madde 2'de atıf yapılan değerler insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlık hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygıdır.

ihraç edilmesi anlamına gelmez ve söz konusu ihlal ortadan kalktığında üyelikten doğan haklar tekrar kazanılmaktadır. Diğer taraftan AB Antlaşmasında üye bir devletin AB müktesebatına aykırı bir tutum sergilemesi hallerine karşı uzun bir yaptırım listesinin varlığından söz etmek gerekir. Bu yaptırımlar ve üyeliğin askıya alınması gibi mekanizmaların AB Antlaşmasında düzenlenmiş olması nedeniyle üye devletlerin, bir üye devletin AB'den ihraç edilmesi amacıyla herhangi bir düzenleme yapma ihtiyacı duymamış olmaları mümkün görünmektedir.

AB Antlaşmasının mevcut halinde üye bir devletin AB'den çıkarılmasını sağlayan bir hüküm bulunmadığından, AB'den bir üye devletin çıkarılmasını hukuken mümkün hale getirmek ancak ve ancak AB Antlaşmasının değiştirilmesi ile gerçekleştirilebilir. AB Antlaşmasının 48. maddesine göre Antlaşmada değişiklik yapılması için bütün üye devletlerin oybirliğine ihtiyaç duyulmaktadır⁴⁸. AB'den çıkarılması tasarlanan ülkenin böyle bir değişikliğe onay vermeyeceği düşünüldüğünde, AB Antlaşmasının bu şekilde değiştirilmesi pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca konuya uygulama açısından bakıldığında, bir üye devletin AB'den çıkarılmasının teknik olarak mümkün olduğu kabul edilse dahi, her halükarda böyle bir işlemin toplumsal düzeyde inanılmaz hukuki karmaşalara ve uyuşmazlıklara yol açacağı kabul edilmelidir⁴⁹. Çünkü tek taraflı çekilmenin aksine, böyle bir durumda üye devletin AB ve EPB'den rızası dışında çıkarılması nedeniyle birey ve şirketlerin ihraçtan dolayı doğacak zararlarının tazmini inanılmaz hukuksal sorunları beraberinde getirecektir.

İrlanda veya Yunanistan örneğine dönülecek olursa, bu gibi bir durumda üye devlet kendi rızası ile AB'den çekilmek istemezse AB'nin yapabileceği hiçbir şey yok mu? Esasında AB'nin dolaylı olarak uygulayabileceği birtakım mekanizmalar AB Antlaşmasında mevcuttur. Bunlardan en önemlisi AB Antlaşmasının 20. maddesinde düzenlenmiş olan Genişletilmiş İşbirliği Prosedürüdür (GİP). Söz konusu prosedüre göre en az sekiz üye devlet AB'nin bütünleşme çabalarına aykırı olmamak kaydıyla kendi aralarında bir politika alanında bütünleşmenin bir ileri aşamasına geçebilirler. Ancak, GİP kullanmanın da birtakım olumsuz tarafları bulunmaktadır. Örneğin, 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşmasından bu yana, GİP AB Antlaşmasında yer almasına rağmen henüz kullanılmamıştır. Ayrıca, GİP mekanizmasının kullanımı belirli politika alanları ile sınırlandırılmıştır. Son olarak, GİP'in kullanımına ilişkin AB Antlaşmasının 20. maddesinde ortaya konmuş olan koşullar oldukça katı ve sınırlayıcıdır. Bütün bu bilgiler GİP'in aslında istisnai bir mekanizma olarak tasarlandığını, üye devletler tarafından tasarruflu bir şekilde kullanılmasının arzu edildiğini göstermektedir. Her şeye rağmen, AB bütünleşme sürecinde işbirliği yapmak istemeyen veya süreci baltalamak isteyen üye devletlerin marjinalleştirilmesi için kullanılabilir bir araç olarak GİP mekanizmasına AB Antlaşmasında yer verilmiştir⁵⁰.

⁴⁸ Deo, Stephan ve diğerleri, "Euro Break-up – The Consequences", **UBS Investment Research: Global Economic Perspectives**, 6 Eylül 2011, s. 4.

⁴⁹ Athanassiou, s. 33.

⁵⁰ Athanassiou, s.36-37.

Sonuç olarak, bir üye devletin diğer üye devletlerce AB'den ihraç edilmesi hukuken mümkün olmamakla birlikte, AB Antlaşmasında yer alan birtakım yaptırım ve dışlama mekanizmaları ile AB bütünleşme sürecinin tıkanmasının bir bakıma önlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Ancak, Yunanistan örneğinde olduğu gibi kendi elinde olmayan nedenlerden dolayı, AB müktesebatının uygulanmasında zorluklar ile karşılaşan bir üye devlete karşı AB'nin hukuksal çerçevede uygulayabileceği bir yaptırım yoktur. Özellikle Avro alanı üyeliğinden doğan hakların askıya alınması veya yaptırım uygulanması Yunanistan'ın durumunda çok etkili görünmemektedir. Bu bakımdan AB Antlaşması'nda, özellikle EPB açısından önemli bir hukuksal boşluk daha ortaya çıkmaktadır⁵¹. Mevcut durumda, AB Antlaşması Yunanistan'a karşı İBP'de⁵² yer alan yaptırımlar dışında bir yaptırım uygulanmasını öngörmemektedir. Oysa Yunanistan'da ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar nedeniyle Avro Alanının tamamında geç kalınması halinde telafisi mümkün olmayacak sonuçlar ortaya çıkabilir⁵³. Yunanistan'ın AB'den çıkmak istememesi halinde Lizbon Antlaşmasında üye devletin ihracına ilişkin bir hükmün bulunmaması nedeniyle sistem kilitlenmektedir. Bu nedenle, Lizbon Antlaşması çerçevesinde gerçekleştirilen tek taraflı çekilme ve hatta ihraç edilme durumunda öngörülebilir bir çıkış stratejisinin EPB üyeleri açısından ortaya konmasında Avro'nun istikrarı açısından büyük fayda vardır.

Sonuç ve Değerlendirme

AB Antlaşması'nın 50. maddesinde düzenlenen tek taraflı çekilme hakkının bir üye devletin EPB'den ayrılması bakımından ilginç senaryolar doğurmaktadır. Söz konusu maddeye dayanarak ortaya çıkan en ilginç senaryo, tek taraflı çekilmeye karar veren üye devletin Konsey ile anlaşma yoluna giderek, (en azından bir süreliğine) EPB'de kalmak istediğine dair bir hükmün anlaşmaya konmasını talep etmesi ile ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, mevcut AB müktesebatı bir üye devletin AB'den ayrılması ve Avro kullanmaya devam etmesini teorik olarak mümkün kılmaktadır. Diğer yandan böyle bir durumun kabul edilmesi, yani AB'den ayrılan bir devletin istediği AB politikasını seçerek katılımını sürdürmesi, istemediği politikalara da AB'den çekilmek suretiyle dahil olamaması anlamına gelmektedir. Kısacası, bu durumda AB üyesi devletlerin *à la carte* bir AB üyeliği ile karşı karşıya kalması söz konusudur. EPB konusunda İngiltere gibi üyelere dışarıda kalma hakkının verilmesi de esasında bu yaklaşıma uygun bir durumu ifade etmektedir⁵⁴.

Peki, böyle bir yaklaşımın siyasi yönden AB tarafından kabul edilmesi mümkün müdür? Bu yaklaşımın AB'nin bütünlüğü ve sürdürülebilirliği, hatta daha önemlisi AB projesinin tarihsel ruhuna aykırılık teşkil edeceği ve kabul edilemez olduğu açıktır. Diğer taraf devletler, özellikle bütünleşme taraftarı olan üyeler, AB sürecinin içini boşaltan böyle bir yaklaşım ve anlaşmayı kabul etmeyeceklerdir. O nedenle, AB'nin

⁵¹ Deo, Stephan ve diğerleri, "Euro Break-up – The Consequences", **UBS Investment Research: Global Economic Perspectives**, 6 Eylül 2011, s. 5.

⁵² İBP çerçevesinde "Aşırı Açık Prosedürü"nin uygulanması söz konusudur.

⁵³ HSBC, "The Eurozone Crisis Explained", 19 Ekim 2011, s. 5.

⁵⁴ Athanassiou, s. 40-41.

olmazsa olmaz bir parçası olan EPB'den, üye bir devletin tek taraflı çekilmesi veya ihracı AB'den de *otomatik olarak* çıkması olarak yorumlanmalıdır.^{55 56}

Teorik olarak mümkün görünen bir başka senaryo da, taraf devletlerle yapılan bir anlaşma çerçevesinde üye devletin EPB'den çıkması, ancak AB üyesi olarak kalmayı sürdürmesidir. Hukuksal yönden bunun yapılması mümkün olmasına karşın, diğer taraf devletlerin böyle bir uygulamayı onaylaması için ortada rasyonel bir sebep bulunmamaktadır. Çünkü üye bir devletin EPB'den çıkması ve parasını devalüe ederek, rekabet gücünü yeniden elde etmesi sonrasında ilk fırsatta tekrar EPB'ye girmesi diğer taraf devletler açısından çok da kabul edilebilir bir durum olamaz. Ayrıca, böyle bir prosedürün bir defa yaşanması diğer üye devletler açısından da emsal teşkil ederek, EPB'nin uzun dönemli istikrarını olumsuz yönde etkileyeceği çok açıktır. Bu bağlamda bu senaryonun da gerçekçi olmayacağı ve EPB'den ayrılmanın aslında yine siyasi bakımdan AB'den ayrılmayı gerektireceği görülmektedir.⁵⁷

Son olarak bir üye devletin AB'den ayrılması ve buna bağlı olarak EPB'den çıkması artık ulusal sınırları içinde Avro kullanamayacağı anlamına gelmemektedir. Şayet söz konusu devlet AMBS kurumsal çatısının dışında *de jure* olarak Avro kullanmaya devam ederse, AB'nin bu noktada herhangi bir tasarrufu söz konusu değildir ve bu durumda tartışma bir "Avroizasyon" tartışmasına dönüşmektedir.^{58 59}

Sonuçta Lizbon Antlaşması ile getirilen tek taraflı çekilme hakkı AB yetkililerinin konuya ilişkin görüşlerine bir parça açıklık getirmiştir; ancak, özellikle EPB'den ayrılma konusunda halen yeterli bir netlik kazandırdığı söylenemez. AB Antlaşmasının mevcut 50. maddesine göre bir üye devlet AB'den ayrılırken, EPB'de kalmayı ve EPB'den ayrılıp, AB'de kalmayı, hukuken ve anlaşma yoluna giderek tercih edebilir; ancak, en nihayetinde bu iki senaryonun da siyasi yönden gerçekleşme olasılığının sıfıra yakın olduğu düşünülmektedir. Bugünlerde Yunanistan'ın EPB'den çekilmesi konusunda ortaya atılan spekülasyonların gerçekleşebilirliğini ve tartışmaların inandırıcılığını bu *teorik* analiz çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir.

Son olarak bütünleşme sürecinde ortaya çıkan bu tek taraflı çekilme veya ihrac gibi gelişmeler AB bütünleşmesine kısa dönemde bir darbe olarak görülse de, uzun dönemde bütünleşmenin ivmesini artırıcı unsurlar haline dönüşebilir. İrlanda örneğinde görüldüğü üzere, Lizbon Antlaşması'nın onaylanma sürecinde birbirinden farklı üyelerin bulunduğu bir AB'de bütünleşme sürecini hiç sekteye uğratmadan sürdürmek mümkün olmamaktadır. Yine Yunanistan örneğinde de, AB'den çekilmenin mümkün olduğu bir ortamda EPB'den çekilmenin yok sayılmasının ne kadar anlamlı bir politika anlayışı olduğunu sorgulanmaktadır. Bu nedenle, AB bütünleşmesinin köşetaşı olan

⁵⁵ Athanassiou, s. 40.

⁵⁶ Reuters, "Greece could not exit euro without leaving EU", 3 Kasım 2011. <http://www.reuters.com/article/2011/11/03/us-greece-eu-eurozone-idUSTRE7A23TY20111103>

⁵⁷ Munchau, s. 5.

⁵⁸ AB'nin bu tartışmada yer aldığı taraf bellidir ve Birlik tek taraflı "Avroizasyonu" desteklememektedir.

⁵⁹ Reuters, 3 Kasım 2011.

EPB'nin riske edilmemesi ve bir çıkış stratejisinin oluşturulması AB ve EPB'nin uzun dönemli istikrarına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Phoebus Athanassiou, "Withdrawal and Expulsion From The EU and EMU: Some Reflections". **ECB Legal Working Paper**, 10, 2009,

BBC News, "Leaving the Euro: How Would it work?", <http://www.bbc.co.uk/news/business-11830532>, 25 Kasım 2010.

Mario Blejer, Eduardo Levy-Yeyati, "Leaving the Euro: What's in the Box?", Vox.EU, 21 Temmuz 2010.

Willem Buiters ve Ebrahim Rahbari, "Rising Risks of Greek Euro Area Exit", Citi Global Economics View, 6 Şubat 2012.

Consolidated Versions of Treaty on European Union and the Treaty on The Functioning of the European Union, 2008/C 115/01.

Larry Eaker, "The Debt Crisis and the Legality of Leaving the Eurozone", <http://jurist.org/forum/2011/09/larry-eaker-eurozone-exit.php>

Jurist-Forum, 22 Eylül 2011.

Mathias Herdgen, "Monetary Union as a Permanent Community Based on The Rule of Law". **EMU Watch, Deutsche Bank Research**, 1998

HSBC, "The Eurozone Crisis Explained", 19 Ekim 2011.

Wolfgang Munchau, "Eurozone Meltdown: How The Unthinkable Might Happen". **EVRO Intelligence**, Briefing Note, 1, 2009

Charles Proctor, "The Future of The Euro—What Happens If A Member State Leaves?". **Journal of Financial Transaction**, 19, 2007

Reuters, "Greece could not exit euro without leaving EU", 3 Kasım 2011. <http://www.reuters.com/article/2011/11/03/us-greece-eu-eurozone-idUSTRE7A23TY20111103>

Hall S. Scott, "When The Euro Falls Apart". **International Finance**, 1:2, 1998

Gilles Thieffry, "Not So Unthinkable-The Break-up of European Monetary Union", **International Financial Law Review**, 2005

AB Komisyonu, www.ec.europa.eu

AMB, www.ecb.int